

Értelmiség és bölcsesség

„Szabadon szolgál a szellem.” Az értelmiséget képző híres Eötvös Collegium egykori bejáratán olvasható jelszó jut eszünkbe, amikor őszi számunk elején az értelmiség és a bölcsesség kérdéseiről kezdünk el töprengeni. Lehet-e ma értelmiségiként élni ebben az egyre értelmetlenebbé váló, embertelen világban, amikor naponta egyszerre szembesülünk az erőszak következtében földönfutóvá vált embermilliók nyomorával és a civilizációt alapjaiban veszélyeztető erőszak egyre brutálisabb megnyilvánulásaival? Ilyenkor valóban nem könnyű eldönteni, hogy a galamb szelíd szolidaritástudata vagy a kígyó okos ébersége legyen-e meghatározóbb szociális érzékenységünkben, ami (elvileg) az értelmiségi lét egyik meghatározója. Mert ember legyen a talpán, aki e káoszról kihámozza az értelmet! Van-e értelme ilyenkor az értelmiségi lét kérdését feszegetni? Amikor a szellemet és a lelket tudatosan kiskorúsítják, ahol a kérdést és a gondolkodást haszontalan úri passzióknak kezdi tekinteni az önmagára már reflektálni sem képes közgondolkodás? Vagy éppen ott, ahol a bátorság helyébe a „nagyokat mondó” vakmerőség lép? Ahol önkényesen „profétai szónak” kereszteltek egyszer a jobboldaliság, máskor a baloldaliság fülének kedvesebb egyházi publikus megnyilvánulás?

Való igaz, hogy a jóindulatú bíráló, a tiltakozás nemcsak a szellemi függetlenséget valló értelmiségi létnek, hanem az igazságérzékeny keresztény magatartásnak is egyik meghatározó tulajdonsága. Ám a valódi profétai kiállítás (a hitvallás) mindig az önként vállalt sebezhetőséggel, egzisztenciális kockázattal, azaz bátorsággal jár. Ezért a konfliktus vállalása előtt aligha mérlegelhető a várható pozitív vagy negatív reakció. Karl Barth, a *Barmeni nyilatkozat* (1934) megfogalmazója szerint az oppozíciót vállaló hit nem egyéni, hanem csak közösségi lehet; minél „egyéni” a hitünk, annál kevésbé lehet az a hitvallás hordozója: „Az igazi hitvallás szolgálata bizonyos értelemben mindig a közösség szolgálatában való részvétel, s nem az egyénnek különálló vállalkozása. A hitvallásban lévő konfliktus (...) a gyülekezet színe előtt zajlik, s nem egy önmagunk által választott színházban zajló kis háború.”

Bár amíg a kritika valóban az értelmiségi identitás egyik fontos eleme, tény az is, hogy a történelem folyamán az értelmiség sokszor kötött kompromisszumot a fennálló hatalommal. Néhányan egyenesen az „értelmiség árulásáról” beszéltek. A Kádár-korszakban sok jeles értelmiségi kötött kompromisszumot a rendszerrel. Ma sincs másképpen. A kompromisszum ma is etikai dilemma az értelmiség számára. Kit eszmei, kit egzisztenciális megfontolások vezetnek oda, hogy a lojalitást elsődleges értéként válasszák a szellemi függetlenséggel szemben. Költők, művészek, tanárok, papok etikai dilemmája ez: meddig mehetnek el a kompromisszum kötése során? Mikortól lesz az megalkuvás vagy árulás? Kevesen mérlegelik e több neves szerzőnek is tulajdonított imát: „Uram, adj higgadságot, hogy elfogadjam, azt, amin nem tudok változtatni. Adj bátorságot, hogy változtassak azon, amin tudok változtatni. Adj bölcsességet, hogy e kettő között különbséget tegyek!”

Ki a keresztény értelmiségi? Aligha az, aki feltűnően a nyakában, a ruháján, hanem – amint ezt a közelmúltban valaki találónan megfogalmazta – az, aki a vállán hordja a keresztet. Aki bizalommal vállalja a kérdés, a gondolkodás (akár a kételkedés) terhét és nehézségét! Nem feltétlenül az a keresztény értelmiségi, aki egyháztagként diplomával rendelkezik. Még a kilencvenes évek közepén egy gyülekezeti alkalmon elhangzott ez a kérdés. A közösség egy virágkötéssel foglalkozó új tagja – aki egyébként mindig a legjobb kérdéseket tette fel – a téma hallatán pirulva

sütötte le a szemét. Ám arca felderült, amikor valakitől azt a feletet kapta: az értelmiségi az, aki az élet értelméről gondolkodik. Keresztény értelmiségi pedig az, aki a kereszténység kérdésfeltevéseit és válaszait fontolgatja az élet értelméről való gondolkodásában. Aki tudja, hogy nem azért vannak kérdéseink, hogy azonnal választ kapjunk rájuk, hanem azért, hogy a válaszokkal újabb, még jobb kérdéseket tudjunk megfogalmazni. Aki azonnal tudja és mondja (akár bibliai vagy dogmatikus idézettel) a választ, az nem értelmiségi keresztény. A keresztény értelmiségi nem lehet zárt, hanem csakis nyitott: a világra, a másokra! A keresztény értelmiségi kíváncsi saját gondolkodásának korrektívumára: ahogyan ő kritizál (hiszen értelmiségiként ez a dolga); nemcsak elvárja, hanem meg is köszöni, ha őt is kritizálják. A keresztény értelmiségi a jó pap, aki holtáig tanul. A magabiztos hívőknek figyelmeztető példa az a Jézus, aki tudott és mert meglepődni a pogány (kanaáni) asszony hitén (Mt 15,21–28). Az odafigyelés, a meglepetésre való készenlét azonban sohasem identitásvesztés, hanem szeretet és alázat.

Az értelmiségi lét és a bölcsesség egymástól elválaszthatatlanok. A Bibliában – mind a héber nyelvűben, mind az Újszövetségben – sok szó esik a bölcsességről. Nem az emberek szerinti, hanem az Isten szerinti, a „felülről jövő” gondolkodás az igazi bölcsesség. Ami alulról jöhet, az csak emberi okoskodás. Jézus szakmáját tekintve ácsmester volt, Pál sátorkészítő, Péter halász. Mindannyian bölcsen tanították a tanítókat. Jézus egyenesen a költészet nyelvén, metaforákban: „*Ti vagytok a föld sója...*” „*Figyeljétek meg a mezők liliomait...*” Jézus, Pál, Péter, sőt a Biblia bölcs tanítását csak bölcsen lehet igazán olvasni és megérteni. A jelen számban ezért is szól egyik teológiai tanulmányunk a bölcs bibliaolvasásról. A szerző a farizeus és a vámszedő imádságának ellentétével példázza az álszent és a bölcs bibliaolvasás különbségét.

Híres hitvalló püspökünk egykor így fogalmazott: az egyház a nemzet lelkiismerete. Megkockáztatom: a keresztény (azaz a gondolkodó) értelmiség pedig az egyház lelkiismerete! „*Az értelmesek fényleni fognak, mint a fénylő égbolt, és akik sokakat igazságra vezettek, mint a csillagok.*” (Dán 12,3)

Mi, protestánsok ősszel a reformációra emlékezünk. Ha valami, akkor a lutheri tett igazi értelmiségi tett volt, prófétikus, hitvalló, teológusi. Ezért is örülhetünk, hogy idén ősszel megjelent a *Luther válogatott művei* – ezúttal az igehirdetéseket tartalmazó – hatodik kötete. Nem azért, hogy a díszes kötésben a lelkészi hivatalok polcain jól mutassanak, hanem azért, hogy olvassuk őket a különféle gyülekezeti alkalmainkon. Fontos tudatosítanunk, hogy a reformáció 500. évfordulójához közeledve elsősorban ne saját hagyományunkat ünnepeljük, hanem azt a lelkületet, bátorságot és bölcsességet vigyük tovább, ami a hit és az értelem sebezhetőségének kitett mindenkori keresztény értelmiségiekben megvolt.

A fenti töprengésnek különös aktualitást ad, hogy a nyolcvanéves *Vigilia* című folyóirat jeligés pályázatot hirdetett meg *A keresztény értelmiség szerepe korunk társadalmában* címen nem csupán katolikusok számára, hanem ökumenikus nyitottsággal felnőtt és junior kategóriában. E sorok írója – a négy tagból álló zsűri egyikeként – mintegy negyven anonim pályamunkát véleményezhetett.

Pál apostolnál azt olvassuk, hogy amit kaptunk, az nem a miénk, hanem másoké. Mire lapunk legújabb száma megjelenik, az anonim pályaművek ünnepélyes bemutatása és díjazása már megtörtént, és most nem kis büszkeséggel említjük meg, hogy a junior kategóriában az első helyezést egy olyan fiatalember írta, aki az Evangélikus Hittudományi Egyetemen tanult. A *Vigilia* főszerkesztője a díjkiosztó ünnepségen bejelentette, hogy folyóiratuk honlapján mindegyik pályamunka hozzáférhetővé lesz. A *Credo* olvasóit ezért a saját számunk gondolatébresztő írásain túl – a szellemi-lelki szóközösség (*communio*) jegyében – az „idősebb testvér” lapjához, illetve honlapjához is irányítjuk. Egyszer talán az az idő is eljön – s adventben ezért is fohászunk –, hogy egy *asztalközösségben* (katolikusok, reformátusok, evangélikusok éppen úgy, mint gyerekek és felnőttek, közmunkások vagy értelmiségiek) is ünnepelünk. Ha itt még nem, majd odaát: a Bárány menyegzőjén. Erre egészen bizonyosan van ígéretünk.

Fabiny Tibor